

АНОТАЦІЯ

Мигаль Р.В. Катування: кримінологічний аспект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії (081-«Право»). – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2020.

Дисертація охоплює вивчення кримінологічної характеристики катування, а також детермінант формування особистості злочинця, що вчиняє такий злочин, та проблеми його попередження. У рамках виконаної дисертації отримано науково-теоретичні результати, які мають значення не лише для науки, а й для діяльності правозастосовних органів.

У процесі дослідження визначено, що протягом багатьох століть в усіх культурах та цивілізаціях катування застосовувалося як законний засіб «витягування» зізнань та покарання для засуджених осіб. Перша «директива» щодо застосування катувань до вільних громадян (не рабів і не злочинців) була оголошена ще Юлієм Цезарем.

Проаналізовано матеріали дослідження правозахисних організацій, кримінальних проваджень і судової практики, визначено, що форми катування були надзвичайно різноманітними і мінялися відповідно до умов часу і місця: так, лише в самій Німеччині наприкінці XVI століття активно виконувалося від 60 до 70 видів катування. Для катування були винайдені найрізноманітніші знаряддя, наприклад іспанські залізні черевики з цвяхами, які при закручуванні черевика впиналися в ногу, або шотландський чобіт, що складався з дерев'яних дощочок, які стискались на нозі гвинтом, причому для посилення болю між ногою і дощечками заганяли молотком дерев'яні клини, або ж вбивали цвяхи під колінну чашку. У деяких місцевостях обвинуваченого садили в крісло або клали на лавки, всіяні цвяхами, які впиналися в тіло, або ж прив'язували до дошки і розтягували за руки і за ноги, причому цвяхи або ножі різали тіло.

У дисертації проведено ретельний аналіз міжнародно-правових актів, які захищають громадян від катувань та жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (загальні, які захищають права

людини і громадянина в різних сферах, і на спеціальні, які захищають людину від застосування до неї катування).

Аналіз літературних джерел та офіційних статистичних даних дозволяє відзначити, що для даного виду злочинності характерно наступне: катування – особливо незначне посягання на здоров'я громадян, яке характеризується високим рівнем латентності; обумовлене рядом факторів; найбільшого поширення катування отримало в містах; катування вчиняється, як правило, в робочі дні (з 18 до 00 год), а також в неробочі дні незалежно від часу доби; істотна роль в механізмі вчинення катування належить «меті». При цьому зі зменшенням тяжкості злочинів збільшується частка злочинних діянь, скоєних у стані алкогольного сп'яніння; злочин нерідко пов'язаний з жорстокістю, садизмом, знуцанням над жертвою; більшість скоєні із застосуванням різних видів зброї (вогнепальної, газової, холодної) і предметів, використуваних у якості зброї (як правило, господарсько-побутового призначення).

В ході дослідження визначено, що 52,8 % з них припадає на осінньо-зимовий період, а 47,2 % – на весняно-літній. Основна маса таких діянь (62,6 %) припадає на часовий період з 18 до 24 год.; 24,4 % – з 00 до 08 год. і найменша частка (13,0 %) – на денний час з 8 до 18 год. Таким чином, слід констатувати, що основна маса катувань (87,0 %) відбувається в вечірній і нічний періоди часу, період, який співвідноситься з моментом перебування жертви на самоті, тобто без очевидців і свідків, що, без сумніву, необхідно враховувати при організації попереджувальної роботи за такими злочинами. Щодо співвідношення міської і сільської злочинності, то катування становить 88 % і 12 % відповідно.

Встановлено, що 46,4 % катувань було скоєно в правоохоронних органах; в будинку, на квартирі, дачі – 40,7 %; в громадських місцях (на вулиці, сквері, у дворі будинку) в ресторанах, магазинах, під'їздах – 8,9 %; в автомобілі – 1,4 %. Решта злочинів (2,6 %) була здійснена в інших місцях.

Проведено класифікацію способів вчинення зазначених злочинів. Вчинення катувань із застосуванням винним тільки м'язової сили по відношенню до своєї жертви: а) нанесення ударів руками в різні частини тіла –

44,3 %; б) нанесення ударів руками і ногами в різні частини тіла – 29,8 %; в) хапання за волосся, руки або інші частини тіла, удушення, тягання, штовхання на різні тверді предмети – 11,4 %.

Застосування винним крім мускульної сили різних предметів як знаряддя нанесення побоїв: нанесення ударів по різним частинам тіла руками із застосуванням побутових предметів (молотки, палиці, пляшки, ремені) – 12,2 %. Заподіяння фізичних страждань шляхом насильницького позбавлення доступу жертви до їжі і (або) води при катуваннях – 2,3 %.

Підтверджено, що найчастіше такі злочин як катування вчиняють чоловіки (57,2 %); (42,8 %) – жінки.

За результатами вивчення судової та слідчої практики виділено такі мотиви вчинення катування: непокору потерпілого, його небажання виконувати вимоги винного – 35,7 %; ревнощі – 26,2 %; помста – 23,8 %; хуліганський мотив – 5,5 %; заподіяння мук жертві, знущання – 5,5 %; реакція на протиправну поведінку потерпілого – 3,3 %.

У дисертаційній роботі проведено аналіз типів злочинців, які вчиняють катування: ситуативно-криміногенний тип – злочин відбувається під впливом ситуації, активно створюваної самим злочинцем; ситуативний тип – злочин вчиняється під впливом ситуації, що виникла не з вини цієї особи; послідовно-криміногенний тип – злочин таких осіб випливає з їх звичного стилю поведінки і обумовлюється стійкими антигромадськими поглядами, соціальними установками й орієнтаціями суб'єкта; випадковий тип – злочин вчиняється під впливом несприятливого збігу життєвих обставин, різко провокує ситуації сильного душевного хвилювання, викликаного поведінкою потерпілого, особою, яка раніше характеризувалась тільки позитивно (ця людина в інших умовах ніколи не зважилась би на протиправний вчинок).

У підсумку, за результатами дослідження, встановлено, що жертвами катування найчастіше стають особи, які зловживають алкогольними напоями чи систематично вживають наркотичні засоби – 35 %, які самі ініціюють порушення громадського порядку – 25 %, молодь – 22 %.

Складено кримінологічний портрет жертви катування – це повнолітня особа здебільшого чоловічої статі (57,2 %) віком від 18 до 45 років (39 %), що проживає в містах (73 %).

У дисертаційній роботі проаналізовано комплекси детермінант катування:

- 1) загального характеру, серед яких: економічні причини і умови – низький рівень доходів населення, скорочення робочих місць, безробіття, неможливість подальшого працевлаштування, що формує у багатьох громадян стан незадоволеності своїм соціальним становищем, стан безвиході, дратівливості, конфліктності, що в свою чергу веде до скоєння злочинів, в тому числі насильницьких, таких як катування; духовно-моральні: поширеність в суспільстві насильства, жорстокості, статевої розбещеності, всесилля грошей, знецінення людського життя, алкоголізм і наркоманія;
- 2) специфічні, які полягають в законодавчих суперечностях, що визначають злочинність і караність насильницьких діянь, катування в тому числі; незахищеність потерпілих від катування, проблеми, пов'язані з лікуванням від алкоголізму і наркоманії, і деякі ін.;
- 3) індивідуальні, зумовлені недоліками особистісного характеру, властивими конкретним злочинцям, які здійснюють катування: низький освітній рівень злочинця; алкогольна та наркотична залежність; психічні захворювання і відхилення; агресивність і жорстокість як типові риси характеру; аморальність і протиправність поведінки.

Також доведено, що причинами та умовами вчинення катування є неналежна оцінка і практично невраховування стану цієї злочинності; незадовільний аналіз результатів боротьби з нею та нечітке визначення пріоритетних напрямків протидії їй; відсутність програмно-цільового планування та його неналежне ресурсне забезпечення; використання застарілих методів розслідування; відсутність досконалої правової бази боротьби з цією злочинністю, у той час як кримінальна ситуація змінюється стрімкими темпами; високий рівень латентності; повільне вжиття запобіжних заходів, спрямованих на усунення детермінант злочинності; професійна підготовка співробітників правоохоронних органів не повною мірою відповідає вимогам

часу, оскільки збільшується кількість молодих фахівців, які не мають відповідного досвіду.

Доведено, що попередження катування – це проведення профілактичних дій шляхом запобігання та протидії злочину, а також вплив на осіб, які вчиняють катування або здатні його вчинити.

В дисертаційній роботі визначено, що за допомогою трьох видів заходів попередження злочинності, а саме загально-соціальних, спеціально-кримінологічних й індивідуальних можна попередити вчинення катування. Серед загально-соціальних заходів попередження катувань слід назвати перш за все такі: розробку та прийняття цільових програм, спрямованих на надання матеріальної, психологічної, медичної допомоги і підтримки громадян, які опинилися в кризовій ситуації. З метою підвищення ефективності системи спеціальних заходів потрібно враховувати: 1) попередження, виявлення і припинення катування цілком можливе на ранньому етапі; 2) ефективність діяльності по припиненню катування багато в чому залежить від професіоналізму діяльності спеціальних органів та співробітників; 3) проблема попередження катування потребує подальшої теоретичної розробки та вдосконалення законодавства, практичного його впровадження; 4) кримінологічний аспект попередження катування значно ширший, ніж кримінально-правовий і оперативно-розшуковий аспекти. Доведено, що індивідуальне попередження злочину повинно бути направлене на досягнення таких цілей, як ліквідація суб'єктивної основи злочинної поведінки, втіленої в особистісних властивостях самої людини, і нейтралізація криміногенного мікросередовища його життєдіяльності.

Доведено, що під жертвою слід розуміти особу або певну сукупність людей у будь-якій формі їх інтеграції, яким прямо або опосередковано завдана фізична, моральна або матеріальна шкода злочином, незалежно від того, чи визнається особа потерпілою у встановленому законом порядку і чи вважає себе такою. Віктимологічна профілактика попереджає людину, що вона може стати жертвою катувань в силу своєї поведінки, яку треба змінити, щоб не ризикувати. Віктимологічна профілактика покликана обмежити ризик стати

жертвою катувань, вона вчить людей, що треба захищати себе від цих зазіхань, профілактика попереджає, що люди при цьому повинні вчитися не на своїх помилках, а на помилках тих, хто вже встиг стати жертвою катувань. Багато що залежить від їх поведінки, від уміння правильно орієнтуватися у кримінальній ситуації. Головне для профілактики віктимної поведінки – попередити ситуацію, при якій людина може стати жертвою катувань.

У дисертаційній роботі через загально-соціальне віктимологічне, спеціально-віктимологічне та індивідуальне віктимологічне попередження визначено напрями роботи, які стосуються попередження проявів катування.

Ключові слова: катування, кримінологічна характеристика, потерпілий, жертва, детермінанти, віктимологія.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

1.1. Праці у наукових фахових виданнях:

1. Мигаль Р.В. Координаційні напрями діяльності держаних органів та посадових осіб, щодо запобігання катувань. *Право.ua*. 2017. № 1. С. 218-224.
2. Мигаль Р.В. Система попередження катування. *Право і суспільство*. 2018. № 3. ч. 2. С. 219–223.
3. Мигаль Р.В. Детермінанти катування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 302–304. URL: http://pap.in.ua/2_2018/90.pdf
4. Мигаль Р.В. Заборона катування на міжнародному та державному рівнях. *Приватне та публічне право*. 2018. № 3. С. 72–75.
5. Мигаль Р.В. Victimology: concepts and its types. *Acta Moraviae*. 2020. № 1. P. 53-58.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Мигаль Р.В. Характеристика особистості злочинця, що вчиняє катування. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини*

і громадянина в умовах Євроінтеграції: всеукраїнська науково-практична конференція (м. Львів, 29 березня 2019 р.). Львів, 2019. С.190–192.

2. Мигаль Р.В. Попередження катування в сімейно-побутовій сфері. Актуальні проблеми науки і практики у світлі Євроінтеграції: міжнародна науково-практична конференція (м. Львів, 17-18 травня 2018 р.). Львів: Львівський університет бізнесу та права, 2018. С. 146–148.

3. Мигаль Р.В. Детермінація насильницького злочину: катування. Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права: міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 8-9 червня 2018 р.). Київ: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 55–57.

4. Мигаль Р.В. Міжнародно-правові акти, щодо заборони катуванню. Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні: міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 15-16 червня 2018 р.). Харків: Асоціація аспірантів-юристів, 2018. С. 91–92.